

Vězení v Samboru bylo jen vyšetřovací vazbou a místem čekání na rozsudek. Jak proběhl vlastní soud?

Někdy na jaře 1941 mne s několika sty dalšími odvezli vlakem v dobytčácích do města, kde stál na kopci kostel předělaný na kriminál. Stěny měl natřené na bílo, všechno církevní vybavení bylo vyklizeno. Uvnitř se nacházely jen řady patrových postelí. Myslím, že nás dovnitř uvěznilo všechny z celého vlaku.¹¹

Za několik dní nás dozorcí vyvedli ven kousek z kopce dolů. V šíři zhruba dvou set metrů před námi se nacházela řada stolů s velkými rozestupy. Za každým stolem seděl soudce v civilu a vedle něj stál strážný. Soudce ze vzdálenosti několika desítek metrů vyvolával mikrofonem připojeným k tlampači jména vězňů a hlásil, kdo se zač odsuzuje a ke kolika letům. „Dúlov Vasil' Michájlovič za nělegál'nyj přechód gasudárstvenaj granicí SSSR asuždájetsa na tri góda ispravítel'nych trudjáčšich lageréj

¹¹ **Kostel sloužící jako věznice** kladl Vasil Dulov ve svých vzpomínkách do města Kamenec Podolský, ale patrně omylem. Název města mu v paměti utkvěl možná později kvůli hromadné vraždě Židů, která v něm byla spáchána za II. světové války. Vězni ze Samboru však byli většinou transportováni do města Starobělsk na východě dnešní Ukrajiny. Ve zrušeném ženském klášteře se tam nacházela sovětská věznice pro příslušníky armády a státní funkcionáře z okupované Polské republiky. K případné mýlce mohla přispět podobnost názvů měst v ruštině a ukrajinštině – Podolsk a Starobělsk. Z archivních pramenů lze nepřímou usuzovat, že právě ve Starobělsku se někdy kolem 26. dubna 1941 rozešly životní cesty Julia Bisahy, Vasila Dulova a Petra Mašika. (JF)

Vorkutlág Kómi ASSR.“ Byl jsem odsouzen za ilegální přechod hranice Sovětského svazu na tři roky v nápravných pracovních táborech Vorkuta v Komi ASSR. Každý přijal rozsudek mlčky, bez jakéhokoliv gesta. Většina trestů se pohybovala kolem tří let v pracovních táborech. Pokud jsem mohl zaznamenat, i pro ostatní odsouzené to byla nesmírná úleva. Počítali jsme se smrtí. Nevěděli jsme zatím, že z táborů, kam nás odvezou, se nikdo nemá dostat na svobodu, aby nemohl vyprávět, co v nich prožil. Na výši trestu tedy nezáleželo.¹²

Jak jste byl po odsouzení dopraven z území dnešní Ukrajiny až skoro k severní části pohoří Ural?

Nacpali nás po šedesáti do dobytčáků – nepředstavitelné množství lidí, mužů i žen. Každému vagonu byl přidělen soudek se sardinkami, které jsme si cestou rozdělovali do ešusů. Dostali jsme také jeden bochník chleba na osobu. Na pití však nebylo nic. Jen když se zastavovalo, aby parní lokomotiva nabrala vodu, směli jsme vyběhnout ven, abychom se alespoň trochu napili a vykonali potřebu. Zastávky přicházely zhruba jednou denně, nebo obden. Při každé z nich vlak obklíčili vojáci. Další vojáci před odjezdem kontrolovali vagony – tloukli velkými dřevěnými

¹² **Sovětské pracovní tábory** sloužily od bolševické revoluce v roce 1917 pro uvěznění válečných zajatců, zločinců a postupem času čím dál častěji skutečných či jen domnělých odpůrců sovětského režimu. Od roku 1930 byly tyto tábory centrálně řízeny zvláštním oddělením tajné policie zvaným Glavnoje upravlenije lagerej (Hlavní správa táborů), zkráceně GULAG. Tábory se staly důležitou součástí sovětské ekonomiky. Práce uvězněných byla využívána při těžbě surovin, budování dopravních spojení a uskutečňování rozsáhlých průmyslových projektů. Počet vězňů v táborech GULAGU, ani počet těch, kteří kruté podmínky v nich panující nepřežili, není dosud přesně určen. Jednalo se však o miliony lidí pocházejících ze SSSR, ale i cizinců na jeho území zatčených. GULAG byl oficiálně zrušen roku 1960. Jedním z nejrozsáhlejších táborových komplexů GULAGU se stal Vorkutinskij ispravitel'no-trudovoj lager' (Vorkutský nápravně-pracovní tábor), zkráceně Vorkutlag. Založen byl roku 1938 v okolí osady Vorkuta asi sto šedesát kilometrů za polárním kruhem. Postupně se Vorkutlag rozrostl na systém okolo stovky pracovních táborů. (AH, JF)

palicemi do podlah, do stěn a pod střechy, jestli nejsou narušené a někdo se nepokusil o útěk.

Ve vlaku jsme byli namačkáni jeden na druhého, vůbec se nedalo spát. I přes takto stísněné podmínky se k sobě chovali lidé většinou dosti slušně. Vyskytly se však skupinky těch, co okrádali a zle vyhrožovali. Bývalo to někdy velice nepříjemné. Měl jsem pořád svůj anglický kabát, z něhož mi pohraničníci vytrhli podšívku. Občas mi někdo sáhl do kapes a snažil se mi ukrást chleba. Jeden druhého navzájem hlídali, aby si tajně nenabral ze soudku s rybičkami.

Po několika týdnech cesty jsme museli přestoupit z vlaku na říční loď. Tísnilo jsme se v podpalubí i na palubě. Byla nám nesmírná zima. K jídlu jsme měli stále jen pár rybiček a trochu chleba. Všude kolem zasněžená krajina.

Plavba trvala dalších pár dní. Ještě na lodích nám vyměnili naše civilní šaty za zelenočerné plstěné oblečení – plstěný kabát, plstěné kalhoty i boty. K tomu jsme dostali košili a onuce.

Po vylození jsme museli pod dozorem pochodovat pěšky. Vyšli jsme za dne, pokračovali jsme přes noc až do dalšího dne.¹³ Najednou jsme minuli kůl a na něm dřevěnou ceduli s černým nápisem Kirpazód, což znamená cihelna. Široko daleko však nebylo nic, jen sníh. „Vot ribjáta, zděš' búdětě rabótať!“ Tak, chlapi, tady budete pracovat, prohlásil jeden z vojáků, který náš zástup doprovázel. Přišli jsme na místo budoucí cihelny, kterou museli vězni teprve postavit. Do vlastního tábora jsme pak šli ještě poměrně dlouho.

Pracovní tábor, gulag, tvořilo oplocené území s nízkými baráky. Za ním následoval další tábor a za ním další; celé moře gulagů v nedozírné zasněžené krajině. Když jsme prošli dřevěnou

¹³ **Pochod přes noc** patrně trval jen krátce. V dané zeměpisné šířce a v daném období skutečná noc nenastává, nejvýše nautický soumrak trvajíc nejdéle hodinu. Nautický soumrak však může noc připomínat. Podle soudobého poznání o poloze přístaviště a cihelen v soustavě táborů Vorkuta mohla být délka pochodu jen několik kilometrů. (JF)

branou našeho tábora, byli jsme zavedeni k budově ředitelství a tam roztríděni do baráků. V asi třicetičlenné skupince jsme pod dozorem kráčeli k jednomu z nich. Již tehdy jsem si všiml, že před některými z baráků leží mrtví.

Přijímali nás „osvědčení“ starší vězni – mazáci, fízlové a uda-vači. Volali nás po jednom, po dvou dovnitř. Měli už dopředu naše doklady. Zkontrolovali obličej podle našich vězeňských fotografií. U každého vězně prošacovali portmonku, kapsy, kalhoty a co našli, ukradli. Pokud člověku něco nesebrali hned první den, udělali si poznámku a vzali si to později. Pak každému řekli číslo postele – roztrídili nás, abychom nemohli vytvořit nějakou skupinu, která by se mohla postavit proti nim.

Jak vypadal barák, v němž jste byl vězněn?

Dlouhý přízemní dřevěný domeček natřený na zeleno určený asi pro sto padesát lidí. Uvnitř byla úzká chodbička, po jejích obou stranách stály dvoupatrové palandy. Každý vězeň měl na přikrytí dvě deky. Na sebe jsem si dával ještě anglický kabát s vytrženou podšívku a pod hlavu ostatní oblečení. Uprostřed chodby byly asi po deseti metrech žárovky, které pořád svítily.

V baráku se ještě nacházela maličká umývárna a dva záchody. V umývárně byl žlab, do něhož se dávala trocha vody na umytí. Jediné místo, kde se voda dala nabrat, bylo u kotle. Na záchodě se splachovalo kýblem a jako toaletní papír se používala *Pravda* – sovětské noviny, které jsme dostávali.

Kterak byl v táboře organizován život?

Dozorci chodili na kontrolu jen občas. V každém baráku vládla vrchnost – čtyři, pět mazáků, kteří měli svůj oddělený pokoj. Hlídali, aby byl pořádek a disciplína, aby se nikdo netoulal, udržovali teplou vodu v kotli.

Vstávalo se časně ráno. Vše se dělo velmi rychle – honem se obléci, jít si pro snídani, uklidit po sobě, nastoupit a hned do roboty. Kopali jsme cihlářskou hlínu. V první fázi se musela odházet silná vrstva sněhu a prokopat se tři, čtyři metry zmrzlou

půdou. Vyhloubili jsme velkou jámu, do níž vězni k tomu určení zavedli kolejnice. Cihlářská hlína bývala většinou v nízkých slojích. Postupně tak vznikaly chodbičky dlouhé i několik metrů. Hlínu jsem odloupával ze stěny jakýmsi rýčem většinou vleže na boku. Svítil jsem si při tom lampičkou skoro jako horník. Vykopané kusy se pak musely ještě rozdrobit a dávat na vozíky – „vagonětky“. Udržbáři položili kolejnice, aby vagonětky zajela až tam, kde vězeň pracoval.

Denní norma byla stanovena na tři kubíky hlíny, tedy šest vagonětek. V našem táboře se pracovalo sedm dní v týdnu, žádné volno, žádné svátky, často i při teplotách kolem čtyřiceti pod nulou. Pokud se navíc doháněl plán a poté, co Hitler napadl Sovětský svaz, byla norma zvýšena na deset až dvanáct vagonětek. Pracovalo se potom místo původních osmi až deseti dvanáct hodin denně.¹⁴ Neplnění normy se trestalo krácením na jídle. Kdo normu překročil, dostával jídlo z jednoho kotlíku, kdo ji splnil na osmdesát až sto procent, z druhého. Pokud vězeň plnil normu méně, ale alespoň na šedesát procent, dostal jídlo ze třetího kotlíku. Při horším výsledku nedostal jídlo vůbec. Musel jsem proto neustále přemýšlet, jak vydat co nejméně fyzické i psychické energie, a při tom normu splnit. My, co jsme byli silnější, jsme denně pomáhali slabším, aby se udrželi alespoň na druhém kotli a zůstali při životě. Mně se podařilo být vždy ve skupině s nejlepší stravou.¹⁵

¹⁴ **Rozhodnutí o délce pracovní doby** vycházelo z centrálního nařízení GULAGU. V červenci 1940 byla pracovní doba v jím spravovaných táborech zvýšena z desíti na jedenáct hodin při třech volných dnech za měsíc. Velitelé táborů však pracovní dobu mnohdy svévolně navyšovali z důvodů neplnění normy. (AH)

¹⁵ **Rozhodnutí o přidělu potravin v závislosti na pracovním výkonu vězně** vycházelo z centrálního nařízení GULAGU z roku 1939. Naplánované přiděly však naprosto neodpovídaly skutečnosti. Maso, zelenina a cukr se k běžným vězňům nikdy nedostaly, neboť byly rozkradeny správou tábora, dozorcí a mazáky. Podle předpokladu měly být denní přiděly potravin následující. Pro vězně, kteří neplnili uspokojivě normu: 600 g žitného chleba, 100 g kaše, 500 g brambor a zeleniny, 128 g ryb, 30 g masa, 10 g cukru a 20 g soli. Pro vězně,

Jídlo jsme dostávali třikrát denně. Chodili jsme si pro něj s miskami do kuchyně jednotně celý barák. Pak jsme se vrátili a jedli jsme na postelích, někdo si sednul na nějakou bedýnku, výjimečně ke stolečku. Ráno jsme dostali chleba a čaj, občas i polévku – horkou vodu, v níž plavaly tři, čtyři kousíčky ryby nebo jiného masa, případně trocha rýže, pomletých krup, luštěnin nebo výjimečně pár kousíčků bramboru. K obědu bývala jedna naběračka polévky. K večeři jsme dostali naběračku kaše z luštěnin, brambor nebo krup a čaj. Vězeň, který stravu vydával, každého přeměřil zrakem. Když se mu zdál zchovalý, nebo se mu kvůli něčemu nelíbil, trochu kaše z naběračky odklepl zpět do hrnce.

Strava v gulagu nám při tak namáhavé práci nemohla vůbec stačit. Panoval nepředstavitelný hlad. Jednou jsem objevil zakopané kůrky chleba – plesnivé do modrofialova. Umyl jsem je sněhem a bez váhání snědl.

Jak se práce v takových podmínkách projevila na lidském zdraví?

Naše plstěné prošívané oblečení bylo dosti teplé, ale pouze pokud neprovlhlo. To se stávalo hlavně u bot také z plsti. Dávali jsme si do nich noviny, aby nás alespoň trochu hřály, ale většinou nic naplat. S obutím to bylo velmi těžké... (*Vybrnuje si nohavice.*)

To je strašné...

Omrzliny, dodnes si je musím každý den ošetřovat. Kdo nezažil, nemůže vůbec tušit. Nepředstavitelné utrpení po celý život.

Jaká byla v táboře úmrtnost?

V našem baráku zemřeli každý týden jeden, dva lidé. Zahynuli na úplné vyčerpání. Úmrtí jsme, pokud možno, nehlásili

kteří uspokojivě plnili normu: 1 200 g žitného chleba, 60 g pšenice, 130 g kaše, 600 g brambor a zeleniny, 158 g ryb, 30 g masa, 13 g cukru a 20 g soli. Ti, kteří překročili normu, měli denně získávat navíc 200 g chleba, 50 g pšenice, 150 g brambor a zeleniny, 34 g ryb a 150 g masa. (*JF, AH*)